

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КУРСОВА РОБОТА

З дисципліни «Методика соціальної роботи»

на тему:

«Методика соціально-просвітницької роботи»

Реєстраційний номер № _____

Дата здачі № _____

Здобувачки вищої освіти

4 курсу 44Бд-Соцрб групи

денної форми навчання

спеціальності 231 «Соціальна робота»

освітньої програми Соціальна робота

Падун Олени

Науковий керівник

докторка педагогічних наук,

професорка

Ситняківська Світлана Михайлівна

Оцінка

Університетська шкала _____

Кількість балів: _____ ЄКТС _____

Члени комісії

(підпис)

(власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

(власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

(підпис)

(власне ім'я ПРІЗВИЩЕ)

м. Житомир – 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ	5
1.1. Поняття та риси соціально-просвітницької роботи.....	5
1.2. Засоби соціально-просвітницької роботи.....	8
Висновки до розділу 1	14
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ	15
2.1. Інформаційні матеріали для соціально-просвітницької роботи.....	15
2.2. Впровадження інтерактивних методів і технологій в навчально-виховний процес	19
Висновки до розділу 2	24
ВИСНОВКИ.....	25
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	27
ДОДАКТИ.....	29

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Психологічна служба та соціальний працівник в структурі освіти є складовою державної системи охорони фізичного і психічного здоров'я молодих громадян України. Вона діє з метою виявлення і забезпечення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку особистості дитини та учня.

Завданням практичних психологів, зважаючи на незадовільний стан здоров'я дітей, низький показник охоплення дошкільною освітою, часті випадки несприятливих умов сімейного виховання, є визначення психологічної готовності дітей цієї вікової категорії до навчання, а також забезпечення корекційно-розвивальної роботи з такими дітьми.

Перед психологічною службою поставлено завдання за декілька років здійснити експертизу всього діагностичного, корекційного та психотерапевтичного інструментарію, що застосовується в системі освіти України.

Соціально-психологічні проблеми, що існують в дитячому і підлітковому середовищі, процес взаємодії учнівських та педагогічних колективів, прийняття ефективних управлінських рішень ставлять перед психологічною службою завдання моніторингового супроводу навчально-виховного процесу та управління навчальним закладом.

Сьогодні соціальна робота та профілактична спрямованість є однією з провідних функцій соціально-педагогічної діяльності. Це зумовлено, у першу чергу, зростанням кількості девіантів серед підлітків та молоді, посиленням асоціальних рис молодіжної субкультури, зростанням темпів розповсюдження ВІЛ-інфекції серед населення.

Мета дослідження полягає в розробці методики соціально-просвітницької роботи.

Відповідно до поставленої мети дослідження слід вирішити наступні **завдання:**

- охарактеризувати поняття та визначити риси соціально-просвітницької роботи;
- встановити засоби соціально-просвітницької роботи;
- охарактеризувати інформаційні матеріали для соціально-просвітницької роботи;
- визначити специфіку впровадження інтерактивних методів і технологій в навчально-виховний процес.

Об'єкт дослідження – особливості соціально-просвітницької роботи.

Предмет дослідження – засоби та методи соціально-просвітницької роботи.

Методи дослідження: аналіз, синтез індукція, дедукція, абстрагування, моделювання, опис та узагальнення.

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг курсової роботи становить 33 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ

1.1. Поняття та риси соціально-просвітницької роботи

У зв'язку з офіційним введенням у 1991 році в Україні посад «соціальний педагог», «соціальний працівник» та «фахівець з соціальної роботи» і затребуваністю цих фахівців вимогами життя виникла необхідність з'ясування змісту їх підготовки. Взагалі, питання про співвідношення понять «соціальний педагог» й «соціальний працівник» ще до кінця не з'ясоване в сучасній соціально-педагогічній науці. Наприклад, В. Бочарова ототожнює ці терміни. За вірним визначенням більшості вчених (І. Зверева, Б. Бітінас, А. Капська, Л. Катаєва, Л. Коваль, С. Хлебик та ін.) між соціальним педагогом і соціальним працівником існує принципова різниця. На наш погляд, поняття «соціальний працівник» значно ширше в порівнянні з терміном «соціальний педагог» [8, с. 19].

До соціальних педагогів відносять людей, які мають спеціальну педагогічну освіту та здійснюють свою діяльність переважно в школах й інших освітніх закладах, тобто мова йде про спеціаліста, який працює з дітьми та молоддю. А соціальний працівник, крім безпосередньої педагогічної діяльності, професійно може займатися роботою в будь-якій іншій соціальній сфері (у відділах соціального забезпечення, у військових частинах, на виробництві, на Біржах праці тощо) і виконувати більш широкі функції (допомоги, захисту, реабілітації, охорони тощо).

У сучасній соціально-педагогічній науці, поряд з термінами «соціальний педагог» та «соціальний працівник» існує ще й поняття «фахівець із соціальної роботи». Вважаємо, що до даної категорії можна віднести як соціальних педагогів, так і соціальних працівників. Підтвердження цій думці знаходимо у довідковій та науково-педагогічній літературі. Зокрема, в «Словнику-довіднику для соціальних працівників та соціальних педагогів» за редакцією А. Капської записано: «Фахівець із соціальної роботи — особа, яка має спеціальну освіту і

здійснює практичну соціаль-ну роботу з різними категоріями дітей і молоді та соціальними групами» [13, с. 329].

«Спеціаліст із соціальної роботи, — відзначається І в «Соціальній педагогіці» за редакцією Л. Коваль, І. Зверєвої та С. Хлеб'як, — соціальний працівник або соціальний педагог, зайнятий у сфері соціальної роботи, освітньо-виховної, культурно-дозвільної діяльності й який має спеціальну освіту, спеціальну кваліфікацію, знання та досвід соціальної роботи з окремими групами людей» [8, с. 22].

Соціально-педагогічна діяльність є різновидом професійної діяльності, яка спрямована на досягнення суспільно важливого результату. А. Й. Капська визначає соціально-педагогічну діяльність як надання допомоги людині, сім'ї, певній соціальній групі шляхом матеріально-фінансової, морально-правової, психолого-педагогічної підтримки.

Мета соціально-педагогічної діяльності – сприяння у вирішенні певних проблем. Д. І. Зверєва зазначає, що застосування поняття “соціально-педагогічна діяльність” має на увазі педагогічну діяльність за умови дефіцитів, які можуть вплинути на спосіб життя людини та її поведінку [6, с. 353].

Отже, соціально-педагогічна діяльність – це різновид професійної діяльності, що спрямована на реалізацію завдань соціального виховання, створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її соціокультурних потреб або відновлення соціально схвалюваних способів життєдіяльності.

Пріоритетом соціально-педагогічної діяльності є допомога у позитивній соціалізації особистості, зокрема інтеграції у суспільство; допомога у розвитку особистості, її вихованні, освіті, професійному самовизначенні. Головним у соціально-педагогічній діяльності є створення для особистості приймаючого та підтримуючого середовища, створення якісних соціальних стосунків, формування у людини навичок самоорганізації, саморозвитку та самозабезпечення своїх потреб.

Таким чином, базуючись на аналізі понять “просвітництво”, “просвітницька робота”, “соціально-педагогічна робота”, “соціально-педагогічна діяльність”, визначаємо, що просвітницька робота соціального педагога повинна включати у себе елементи соціального виховання. Соціальне виховання – це процес та результат цілеспрямованого впливу на людину для оволодіння та засвоєння нею загальнолюдських та спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування позитивних ціннісних орієнтацій, соціально значущих якостей [7, с. 292].

Просвітницька робота соціального педагога – це різновид професійної діяльності, яка спрямована на передачу певних знань та інформації про певні соціально-педагогічні проблеми у соціумі, виховання особистісного ставлення до соціально-педагогічної проблеми на засадах гуманізму. Відповідно, соціально-педагогічну проблему ми трактуємо як наявність певної соціальної проблеми чи проблеми соціальної взаємодії в індивіда, виникнення чи загострення якої залежить від сприйняття та осмислення цієї проблеми не тільки індивідом, але й соціальним оточенням

Важлива роль в етиці соціальної роботи належить цінностям-засобам, які є морально-етичними орієнтирами у прийнятті рішень практичними соціальними працівниками.

Цінності соціальної роботи — ідеї та переконання, на які спираються соціальні працівники у процесі прийняття фахових рішень.

Будучи солідарними у поглядах на моральні універсали, засадничі моральні принципи соціальної роботи, визнаючи особливу значущість для неї специфічних цінностей, які визначають поведінку фахівців соціальної роботи, дослідники нерідко витлумачують їх по-різному, втілюючи у своїх формулюваннях певні відтінки смислу, встановлюючи певну їх пріоритетність. Наприклад, професор Брістольського університету Філлайда Парслоу вважає, що найважливішими є такі цінності соціальної роботи:

- віра у цінність кожної особистості;
- віра у право кожного індивіда на самостійний вибір у житті;

- віра у можливість індивіда змінюватись.

В іншому ракурсі розглядає їх сучасний британський фахівець із соціальної роботи Шуламїт Рамон. На його погляд, у роботі з людьми з функціональними обмеженнями й проблемами психічного здоров'я соціальний працівник має дотримуватися таких цінностей:

- насамперед людина. Кожній людині повинні бути гарантовані гідність і права, навіть якщо вона в силу різних обмежень не може цілковито використовувати їх, усі люди є однаково цінними для суспільства і для себе;

- повага до особистості. Належне соціальне обслуговування має відповідати потребам кожної людини, її почуттю власної гідності;

- право на самовизначення (право кожного розв'язувати власні проблеми, приймати раціональні й доцільні рішення, визнання того, що людина глибше за інших знає себе і має право на помилку);

- право на залежність (жоден індивід не може бути цілком самодостатнім, взаємозалежність людей є позитивним і цілком нормальним станом);

- наснаження (робота з клієнтами соціальних служб повинна вселяти їм віру в себе і свої можливості, прагнення відновити і використовувати свої особисті громадські й людські здатності) [16, с. 180].

Благотворно впливає на фахівця соціальної роботи сповідування ним таких цінностей:

- прагнення до соціальних змін, подолання соціальних проблем;

- готовність до передавання знань і вмінь іншим;

- повага до індивідуальних і групових відмінностей;

- прагнення до розвитку здатності клієнта допомагати самому собі;

- готовність діяти від імені клієнта, незважаючи на можливу його фрустрацію;

- прагнення до соціальної справедливості, економічного, фізичного і розумового благополуччя всіх членів соціуму;

- прагнення до високих стандартів особистої моралі та професійної етики.

1.2. Засоби соціально-просвітницької роботи

У реальній практиці фахової соціальної роботи цінності інтерпретуються в таких рекомендаціях:

- не завдавай шкоди;
- не перебільшуй ролі допомоги;
- демонструй, що ти перебуваєш поряд із клієнтом заради нього;
- будь доступним, відкритим, природним, гнучким, толерантним;
- утримуйся від критичних суджень;
- підтримуй добрі стосунки з клієнтом;
- вір у здатність клієнта до змін;
- перетворюй незадоволення на прагнення змін;
- орієнтуйся на прагнення і бажання клієнта;
- роби тільки те, що необхідно;
- спирайся на добру волю, згоду клієнта;
- допомагай людям якомога більше дізнатися про власні ресурси і можливості їх розкриття;
- збільшуй кількість варіантів вибору для клієнта;
- будь реалістичним;
- практикуй те, що знаєш, і те, у що віриш;
- продовжуй навчання [18, с. 183].

Вітчизняні дослідники іноді ведуть мову не про фахові цінності, а про принципи соціальної роботи - основоположні ідеї, правила, норми поведінки. Синтезувавши різноманітні класифікації, можна стверджувати, що соціальна робота має відповідати таким принципам:

- принцип універсальності. Вимагає недопущення дискримінації при наданні соціальної допомоги за ознаками соціального статусу, національності, релігії, раси, статі, віку, ідеологічних і політичних переконань, стану здоров'я та ін., а також передбачає нероздільність політичних, економічних, соціальних, культурних та інших прав людини. Його дотримання буває проблематичним під час роботи з людьми з обмеженими психічними, фізичними можливостями,

бездомними, престарілими, людьми, які живуть з ВІЛ, ув'язненими, оскільки стереотипні уявлення нерідко формують упередження, негативні установки до клієнтів;

- принцип охорони соціальних прав. Соціальні служби і їх фахівці повинні поважати й оберігати соціальні права своїх клієнтів. Надання допомоги їм не може супроводжуватися вимогами до них відмовитися від своїх соціальних прав або частини з них. Дилеми дотримання цього принципу пов'язані із протиріччям між функцією турботи і функцією контролю в соціальній роботі. Адже бувають випадки, коли доводиться примусово вилучати дітей із сімей, розміщувати людей у гериатричні (для перестарілих) чи психоневрологічні будинки-інтернати, психологічно впливати на клієнтів з метою певних змін у їх ставленні до себе, життя, а також у соціальній, побутовій поведінці;

- принцип соціального реагування. Полягає в необхідності вживати заходів щодо розв'язання соціальних проблем, діяти відповідно до обставин соціальної ситуації конкретного клієнта, а не обмежуватися стандартними заходами, зорієнтованими на «середнього» користувача соціальних послуг;

- принцип профілактичної спрямованості. Налаштовує на докладання зусиль, спрямованих на запобігання виникненню соціальних проблем і життєвих труднощів клієнтів або ускладненню наявних проблем;

- принцип клієнтоцентризму. Суть його полягає у визнанні пріоритету прав клієнта в усіх випадках, крім тих, що суперечать правам та інтересам інших людей;

- принцип опори на власні сили клієнта, його активну позицію у розв'язанні своїх проблем. Відповідно до нього ніхто, крім самої людини, не може вирішити її життєвих проблем, усунути конфліктну ситуацію, налагодити відносини з близькими;

- принцип активізації. Реалізація його сприяє посиленню влади і прав користувачів соціальних послуг. Потенціал такого посилення залежить від культурного, політичного, економічного контексту, однак поширюється воно

переважно на користувачів, які контролюють якість отримуваних послуг. Однією з форм реалізації цього принципу є участь клієнтів в обговоренні того, які служби доцільно організувати в місцевому, регіональному чи національному масштабах, якою має бути їх діяльність. Іноді вони можуть брати участь у створенні цих служб;

- принцип максимізації соціальних ресурсів. Кожна соціальна система виділяє для надання соціальної допомоги населенню мінімум засобів, реальний обсяг яких залежить від соціально-економічних можливостей держави, домінуючих у суспільстві переконань щодо того, яким має бути соціальний мінімум індивіда. Сповідуючи цей принцип, соціальні працівники повинні залучати додаткові можливості щодо надання допомоги клієнту, звертаючись до діяльності неурядових, добровільних, благодійних закладів, організації самопомоги і взаємодопомоги, використовуючи інші незаборонені законом можливості;

- принцип конфіденційності. Його вимогою є збереження в таємниці інформації про клієнта (даних про хвороби, негативні звички, психічні захворювання, сімейні конфлікти, кримінальне минуле тощо). Цю інформацію дозволяється використовувати тільки з професійною метою. Її не можна розголошувати, крім передбачених законом випадків, пов'язаних з можливістю насилля, завдання шкоди;

- принцип толерантності. Часто соціальні працівники мають справу з особами, чиї політичні, релігійні, національні особливості, поведінкові стереотипи і зовнішність можуть виявитися незвичними, не викликати симпатії. Однак професійна толерантність вимагає визнання клієнтів такими, якими вони є, терпимості до них, не допускає сортування їх на «гарних» і «поганих», «зручних» і «незручних» [1, с. 41].

ня об'єктивної інформації про походження та особливості виникнення даних проблем. Завдання:

- інформування суспільства про наявність соціально педагогічних проблем;

- підвищувати освіченість суспільства щодо механізмів виникнення соціально-педагогічних проблем;
- допомога в усвідомленні суспільством наявності проблем;
- формування уявлення, куди можна звернутись у разі виникнення певної проблеми; – підвищення культури, подолання стереотипного відношення та виховання адекватного ставлення до осіб, які мають певні соціальні та соціально-педагогічні проблеми;
- підвищення компетентності населення з питань соціально-педагогічних проблем.

До основних методів просвітницької роботи соціального педагога можна віднести:

- навчальні (лекції, бесіди);
- дослідницькі (анкетування, опитування);
- наочні (демонстрація відеоматеріалів);
- диспути.

Окреслені методи сприяють не тільки отриманню інформації, але й вихованню певного ставлення до соціально-педагогічної проблеми. Для просвітницької роботи соціального педагога важливим є кожен із представлених методів. Лекція доцільна на початку просвітницької роботи, щоб ознайомити певну соціальну групу із наявністю проблеми, окреслити її характерні риси, причини виникнення цієї проблеми. Анкетування чи опитування дозволяє соціальному педагогові окреслити певні прогалини знань про проблему.

Демонстрація відеоматеріалів, наприклад фільмів, про особливості проблеми, допомагає краще зрозуміти проблему, важливим є не просто перегляд фільму, а й його обговорення, написання відгуків, що сприяє усвідомленню проблеми та формуванню особистісного ставлення до неї. Через обговорення формується ставлення людини до проблеми. Диспут – метод впливу на становлення особистості, становлення ставлення особистості до

певної проблеми, вироблення позитивної життєвої концепції, адекватного ставлення до наявної проблеми.

Ефективний диспут передбачає ознайомлення із проблемою, визначення мети та запитань до обговорюваної теми. Порівнюючи профілактичну та просвітницьку роботу соціального педагога, зауважуємо, що профілактична робота спрямована більшою мірою на попередження певних негативних явищ у суспільстві, а просвітницька робота має на меті висвітлення певних наявних проблем у суспільстві, осмислення та виховання адекватного ставлення до них. Але разом з тим і профілактична робота, і просвітницька мають спільні методи, які відрізняються кінцевою метою.

Зважаючи на те, що метою просвітницькою роботи соціального педагога є виховання та формування особистісного, адекватного ставлення до соціально-педагогічної проблеми, всі ці методи є невід'ємною частиною просвітницької роботи. Тому доцільно зазначити, що ефективною формою роботи буде соціальне чи соціально-педагогічне проектування, метою якого є перетворення об'єктивної дійсності, коли створюються чи передбачаються об'єкти, явища, процеси, які б відповідали бажаним якостям. Соціально-педагогічне проектування – цілеспрямована діяльність, яка розробляє варіанти вирішення соціально-педагогічних проблем

Висновки до розділу 1

Отже, просвітницька робота соціального педагога є важливою та невід'ємною частиною соціально-педагогічної діяльності. Якщо порівнювати просвітницьку та профілактичну роботи соціального педагога, то можна помітити суттєву різницю.

Профілактична робота більше спрямовується на людину, яка має певні соціально-педагогічні проблеми або на запобігання виникненню в індивіда певних соціально-педагогічних проблем. А просвітницька робота спрямовується на усвідомлення, розуміння широким колом людей наявності соціально-педагогічних проблем у певної категорії населення чи індивіда зокрема. Крім того, просвітницька робота має нести певну виховну функцію.

Подальше дослідження даної проблематики вбачаємо в розробці нових форм, напрямів та методів просвітницької роботи соціального педагога та виокремленні її в окремий фаховий вид діяльності.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИ СОЦІАЛЬНО-ПРОСВІТНИЦЬКОЇ РОБОТИ

2.1. Інформаційні матеріали для соціально-просвітницької роботи

Поняття інформаційна культура, як складова загальної культури. Роль інформаційної культури особистості в контексті становлення і розвитку інформаційного суспільства та реалізації ідеї безперервної освіти.

Важливою особливістю сучасного етапу соціально-економічного розвитку суспільства є формування особливої галузі виробництва, що характеризується розвитком системи інформаційних технологій. Сьогодні інформація стає найважливішим глобальним ресурсом людства поряд з такими традиційними матеріальними видами ресурсів [17, с. 99].

Сучасне суспільство характеризується прискоренням темпів розвитку техніки, створенням нових інтелектуальних технологій, перетворенням інформації в базу всіх сучасних високих технологій. Спостерігається процес переходу до епохи, званої інформатизацією суспільства, під якою розуміється формування цілісних машинізованих інформаційних технологій, їх масове "вбудовування" в соціальний організм і використання, що веде до нових моделей діяльності.

Інформаційне суспільство-це об'єктивно виникла в ході історичного процесу стадія суспільного розвитку, новий стан техногенної цивілізації, що характеризується глобальним інформаційним простором, що не знає регіональних і національних кордонів. Інформаційне суспільство формує і розвиває інформаційну культуру особистості - уміння цілеспрямовано працювати з інформацією і використовувати для її отримання, обробки і передачі комп'ютерну інформаційну технологію, сучасні технічні засоби і методи. Інформаційна культура особистості є необхідною умовою існування і розвитку в інформаційному суспільстві [5, с. 9].

Комп'ютерні технології забезпечують більш високий рівень інформованості людини, а відповідно, його освіченості та соціальної свободи.

Інформаційна культура (грамотність і компетентність) - запорука успішності майбутнього фахівця, яка включає в себе широке використання

поряд з ресурсами традиційних джерел інформації ресурсів віртуального інформаційного середовища. Мова йде не тільки про розвиток умінь і навичок використання інформаційних комп'ютерних технологій у навчальній діяльності, а й інформованість, інформаційну активність, інформаційний світогляд, забезпечувати в результаті становлення культури безперервного навчання.

Важливо розуміти, що в умовах високих темпів інформатизації суспільства в цілому розрив між тими, хто освоїв і впровадив комп'ютерні технології в свою професійну діяльність, і тими, хто опинився поза цим процесом, наростає стрімко і може виявитися непереборним.

Необхідність використання ІКТ у всіх видах професійної діяльності: навчально-виховної, науково-методичної, соціально-педагогічної, культурно-освітньої, корекційно-розвиваючої, організаційно-управлінської.

Виникла необхідність створення нових педагогічних технологій, спрямованих на формування інформаційного світогляду особистості, що здійснює свою діяльність в сучасному інформаційному середовищі, здатної ефективно використовувати накопичені інформаційні ресурси.

Швидке зростання обсягів інформації породив т. н. «інформаційний вибух», наслідком якого з'явився інформаційний криза, яка полягає в тому, що при надлишку інформації в суспільстві в цілому, окрема особистість відчуває величезні труднощі при отриманні доступу до цієї інформації і змушена долати ряд перешкод, обумовлених законами розсіювання та старіння інформації, термінологічними, мовними та іншими інформаційними бар'єрами.

Знання-перевірений практикою результат пізнання дійсності, основна особливість якого – систематичність, несуперечливість, об'єктивність. Інформація-Відомості будь-якого характеру, іноді сумнівної достовірності.

В процесі пізнавальної діяльності ми, так чи інакше, стикаємося з процесом використання накопиченого знання, яке стає цінним лише тоді, коли стає доступним широкому колу користувачів.

Інформаційні технології-сукупність методів і технічних засобів збору, організації, зберігання, обробки, передачі та подання інформації, що розширює

знання людей і розвиває їх можливості з управління технічними і соціальними процесами.

Мета інформаційної технології-виробництво інформації для її аналізу людиною і прийняття на його основі рішення щодо виконання будь-якої дії.

До сучасних ІТ відносять:

- розвиток глобальних інформаційних систем;
- впровадження систем автоматизованої обробки інформації;
- розвиток систем і засобів дистанційного доступу;
- розвиток систем штучного інтелекту і т. д.

Впровадження персонального комп'ютера в інформаційну сферу та застосування телекомунікаційних засобів зв'язку визначили новий етап розвитку інформаційної технології.

Інформаційний простір включає в себе освітнє середовище, в якій відбувається педагогічна взаємодія об'єктів і суб'єктів.

Взаємодія включає: комунікативний, інтерактивний і перцептивний компоненти.

На сучасному етапі в контексті інформатизації життєдіяльності суспільства взагалі СПД може здійснюватися за допомогою комп'ютерних технологій. Що представляється не тільки як міжособистісне спілкування за допомогою мережі Інтернет, але і як спілкування людини з комп'ютером, який знаходить деякі людські риси. Таким чином, саме діалог людина - машина є головною відмінністю електронної комунікації від усної або документальної. В результаті тим чи іншим чином перетворюються всі минулі типи і форми спілкування, активно функціонують в новому якісному єдності один з одним.

Комп'ютер сьогодні стає рядовим засобом спілкування, а в майбутньому може перетворитися в один з основних засобів комунікативної взаємодії. Важливо одночасно розвивати два типи спілкування: реальний і віртуальний. Міжособистісне спілкування продовжує залишатися основою діяльності з причини відсутності у деяких клієнтів можливості і внутрішньої мотивації використовувати технічні засоби.

Психологічна сторона застосування ІКТ як засобів розвитку особистості відображає наступне:

1. Система людина-ІКТ дозволяє робити самостійний вибір-сприймати людині або не сприймати поточну інформацію, що на відміну від часто виникаючих конфліктних ситуацій в системі людина-людина дає можливість усвідомити цінність своєї індивідуальності.

2. Динамічні якості ІКТ дозволяють підтримувати постійну включеність людини в пропонований розвиваючий процес, дають можливість бачити розбіжність між наявним досвідом і отримуваною інформацією.

3 .ІКТ дозволяють виключати інформаційні перевантаження шляхом перемикання на різні за змістом фрагменти інформації.

4. ІКТ дозволяють реалізувати індивідуальний підхід до розвитку дитини, пропонуючи оптимальну для конкретного вікового та освітнього рівня подачу матеріалу [4, с. 19].

Психолого-педагогічна модель організації комплексного використання ІКТ будується на наступному:

1. Доцільність використання. Комп'ютери повинні використовуватися в ситуаціях, коли вони забезпечують отримання інформації, яку неможливо або досить складно отримати при безкомп'ютерних технологіях.

2. Максимальне наближення до потреб, можливостей, особливостей клієнта. Це принцип, що впливає з гуманістичного підходу до особистісної орієнтації при використанні ІКТ.

3. Пріоритет гуманістичного підходу перед апаратно-технологічним. Відмова від спроби зробити людину елементом машинного комплексу і забезпечення його провідної ролі у всіх взаємодіях з комп'ютерними системами.

4.Інтегративність і варіативність проявляються в поєднанні діяльності навчальної з виховної та розвиваючої функціями.

5. Правильне використання ІКТ дозволяє уникнути стресових ситуацій і сприяє розвитку інтелекту, стимулює до рефлексивного мислення.

6. Комп'ютерна безпека. Повинна бути прийнята система заходів, що надає можливість звести до мінімуму психофізіологічні негативні наслідки, пов'язані із застосуванням комп'ютера.

Людство вступає в еру інформації, і від того, наскільки ефективно ми зуміємо використовувати інформацію як фактор розвитку цивілізації, багато в чому залежить добробут і стабільність суспільства. Тому вивчення останніх досягнень в галузі інформатики, її засобів і методів, а також перспектив їх подальшого розвитку і практичного використання має зайняти пріоритетне місце в системі соціально-педагогічної та психологічної діяльності.

2.2. Впровадження інтерактивних методів і технологій в навчально-виховний процес

Соціальний педагог — ключова фігура в ЗНЗ, покликана об'єднати зусилля сім'ї, школи, для надання допомоги дитині, для забезпечення її виховання. 22 Соціальний характер виховання полягає в тому, що його здійснюють як підготовку дітей до життя, для реалізації завдань у вихованні підростаючого покоління. Розвиток суспільства зумовлює розвиток виховання, зміст якого завжди відображає особливості конкретної історичної епохи [3, с. 42].

Поняття «виховання» дуже близько до слова соціалізація, але виховання - це перш за все спрямована дія за допомогою якої індивіду намагаються прищепити бажані якості і властивості. Вихователями можуть виступати не тільки окремі люди, а й сім'я, шкільний заклад. Але все таки важливу роль у вихованні відіграє школа, як один з провідних інститутів виховання. Вона повинна забезпечити цілісний, безперервно організований виховний процес. А що ж стосується забезпечення саме соціального виховання — то воно покладається на обов'язки соціального педагога.

У виховній роботі соціального педагога Т. Є. Єжова виокремлює такі групи функцій:

1. Функції, пов'язані з безпосереднім впливом педагога на дитину:

- вивчення індивідуальних особливостей її розвитку, оточення та інтересів;

- визначення та реалізація комплексу методів і форм індивідуальної роботи з дитиною;

- аналіз ефективності виховного впливу.

2. Функції, пов'язані зі створенням виховного середовища:

- згуртування дитячого колективу;

- формування сприятливої емоційної атмосфери;

- залучення учнів до різноманітних видів соціальної діяльності;

- розвиток дитячого самоврядування [2, с. 99].

3. Функції, спрямовані на корекцію впливу на дитину різних суб'єктів соціальної взаємодії:

- соціальна допомога родині;

- взаємодія з педагогічним колективом;

- корекція впливу засобів масової комунікації;

- нейтралізація негативних впливів соціуму;

- взаємодія з іншими освітніми установами.

До основних завдань виховної діяльності соціального педагога можна віднести:

- сприяння набуттю дітьми та учнівською молоддю соціального досвіду;

- створення необхідних умов для їх самовизначення, саморозвитку та самореалізації;

- формування в дітей соціально схвалюваних, соціально значущих норм, орієнтацій та цінностей;

- допомога дітям у прийнятті самостійних рішень щодо організації свого життя;

- забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги до батьків, старших за себе, почуття турботи про молодших і хворих;

- охорона й зміцнення фізичного, психічного та духовного здоров'я дітей;

- організація їх соціальної, фізичної, пізнавальної та творчої діяльності;

- спонукання зростаючої особистості до протидії проявам аморальності, правопорушенням, бездуховності, антигромадській діяльності [3, с. 42-44].

Сучасні зміни в системі виховання потребують від соціальних педагогів вдосконалень форм та методів виховання. Дедалі популярнішими стають використання на уроках інтерактивних технологій навчання. Не оминуло це і процес виховання. Використання інтерактивних виховних технологій створює соціально-педагогічні умови, сприятливі для активізації просвітницької роботи, для попередження негативних явищ у молодіжному середовищі через надання повноважень самим неповнолітнім, для виявлення серед них позитивних лідерів, спонукання осіб з «груп ризику» до переорієнтації лідерських якостей з негативних на позитивні, для підвищення їх соціальної компетентності у питаннях, для попередження та подолання негативних явищ, для формування відповідальної поведінки позитивних змін у знаннях, навичках і вчинках вихованців, їхньому ставленні до соціальних явищ, здоровому способі життя, правовому захисті [10, с. 31].

Ефективним у роботі соціального педагога є застосування інтерактивних технологій для профілактики наркоманії, ВІЛ/СНІДу та інфекцій, що передаються статевим шляхом, виховання гендерної рівності, толерантності та інше. У процесі використання соціальним педагогом інтерактивних технологій він допомагає інтерпретувати вихованцю життєві події, впливає на конструювання ним своїх особистісних дій, сприяє активізації діяльності, допомагає у самоконтролі та саморегуляції.

У своїй професійній діяльності соціальний педагог повинен знати та використовувати такі інтерактивні форми і методи роботи: тренінги, рольові ігри, мозкові штурми, диспути, дебати, аналіз ситуацій, різноманітні вправи та безліч інших. Таким чином їх можна поділити на такі:

- превентивні інтеракції: розподіл ролей, угруповання, тренінг, консультація, репетиція;

- імітаційні інтеракції: інсценування, психодрама, ділові ігри, операційні ігри, диспут, мозковий штурм, колективне/групове проектування, дебати;

- не імітаційні інтеракції: лекції та конференції [26].

Використання інтерактивних технологій дають можливість створювати абсолютно нові, сучасні підходи в освіті та вихованні, коли головним завданням стає не тільки оволодіння сумою знань, скільки розвиток творчого мислення дітей, формування умінь і навичок самостійного пошуку, аналізу та оцінки інформації. Впровадження інтерактивних технологій соціальним педагогом здійснюється за такими напрямками:

1. У процесі позакласної, позашкільної виховної діяльності, у роботі з батьками:

- години спілкування;
- інтелектуальні ігри;
- учнівські конференції;
- круглі столи;
- дебати; - диспути;
- проектна діяльність;
- тренінги;
- бібліотечні уроки;
- прогулянки «наодинці з природою»;
- години спілкування з мистецтвом (музика, кіно, образотворче мистецтво);
- зустрічі з цікавими людьми;

2. Через загальноосвітні, позашкільні навчальні заклади, соціальні служби, спеціальні заклади.

3. Через взаємодію з дитячими і молодіжними громадськими організаціями.

4. Через діяльність органів учнівського самоврядування.

5. Через законодавчу політику у галузі освіти, охорони здоров'я, соціальної діяльності щодо виховної роботи з учнівською молоддю [36].

Отже, виховну роботу соціальному педагогу в ЗНЗ потрібно планувати так, щоб сприяти становленню особистості як творця і проектувальника життя,

гармонізації і гуманізації відносин між учнями, керуватись ідеями самоцінності дитинства, демократичного діалогу між поколіннями. На успішність використання інтерактивних методів виховання впливають такі фактори, як:

- адекватність методів поставленій меті, завданням, змісту, 26 принципам виховання;
- поєднання всіх груп методів виховання в процесі практичної діяльності;
- урахування своєрідності соціально-педагогічної ситуації;
- урахування особливостей вихованців та вихователя;
- урахування умов виховної діяльності (педагогічні, психологічні, валеологічні, матеріально-технічні тощо) [42].

Висновки до розділу 2

Отже, просвітницька робота соціального педагога є важливою та невід'ємною частиною соціально-педагогічної діяльності. Якщо порівнювати просвітницьку та профілактичну роботи соціального педагога, то можна помітити суттєву різницю. Профілактична робота більше спрямовується на людину, яка має певні соціально-педагогічні проблеми або на запобігання виникненню в індивіда певних соціально-педагогічних проблем.

Просвітницька робота спрямовується на усвідомлення, розуміння широким колом людей наявності соціально-педагогічних проблем у певній категорії населення чи індивіда зокрема. Крім того, просвітницька робота має нести певну виховну функцію.

Подальше дослідження даної проблематики вбачаємо в розробці нових форм, напрямів та методів просвітницької роботи соціального педагога та виокремленні її в окремий фаховий вид діяльності.

Виховна діяльність соціального педагога повинна активно включати інтерактивні технології. Адже саме вони зможуть сприяти безпосередньому впливу на дитину, створенню сприятливого виховного середовища та корекції поведінки учнів.

Добір інтерактивних методів виховання необхідно здійснювати з урахуванням їх відповідності основним механізмам соціалізації: ідентифікації, орієнтації, адаптації та інші. Жоден метод не повинен використовуватись ізольовано. Соціальний педагог повинен будувати виховний процес і вибирати систему інтерактивних методів, їх послідовність і комбінацію з урахуванням цілого комплексу факторів і умов (вікових особливостей дітей; рівня їх культурного, морального та духовного розвитку; здібностей, потреб, інтересів, соціокультурного оточення; рівня розвитку первинного колективу тощо).

ВИСНОВКИ

Отже, однією з актуальних практичних завдань школи є створення комфортної, психологічно здорової освітнього середовища, що сприяє вихованню у дітей звичок, а потім і потреб у здоровому способі життя, формуванні навичок прийняття самостійних рішень щодо підтримки і зміцнення здоров'я. Велика роль у вирішенні цього завдання відводиться педагогам і батькам учнів.

Ввиховна діяльність соціального педагога повинна активно включати інтерактивні технології. Адже саме вони зможуть сприяти безпосередньому впливу на дитину, створенню сприятливого виховного середовища та корекції поведінки учнів.

Добір інтерактивних методів виховання необхідно здійснювати з урахуванням їх відповідності основним механізмам соціалізації: ідентифікації, орієнтації, адаптації та інші. Жоден метод не повинен використовуватись ізольовано. Соціальний педагог повинен будувати виховний процес і вибирати систему інтерактивних методів, їх послідовність і комбінацію з урахуванням цілого комплексу факторів і умов (вікових особливостей дітей; рівня їх культурного, морального та духовного розвитку; здібностей, потреб, інтересів, соціокультурного оточення; рівня розвитку первинного колективу тощо).

Соціально-педагогічна профілактика – це система заходів соціального виховання, спрямованих на створення оптимальної соціальної ситуації розвитку дітей і підлітків і які сприяють прояву різних видів його активності.

Психолого-педагогічна профілактика – це система попереджувальних заходів, які пов'язані з усуненням причин, факторів і умов, що викликають ті чи інші недоліки у розвитку дітей. Соціальні служби для молоді плідно співпрацюють з різноманітними державними та громадськими організаціями.

Спільна діяльність полягає у проведенні профілактичних заходів, інформаційно-методичному забезпеченні (обмін інформацією, випуск спільної рекламної продукції, бюлетенів, методичної літератури тощо), наданні соціально-психологічної допомоги кризовим категоріям дітей та молоді

(наркозалежним та членам їх сімей, молоді девіантної поведінки, неповнолітнім та молоді, що звільняються з місць позбавлення волі, молодим особам, що постраждали від насильства та жорстокого поводження) Виховні інтерактивні технології створюють соціально-педагогічні умови для позитивних змін у розвитку дітей.

Все далі частіше педагоги освітніх закладів відчують потребу у застосуванні інтерактивних технологій, щоб забезпечити особистісний підхід до кожної дитини. Адже в сучасній освіті він є одним із найважливіших принципів організації навчально-виховної роботи. Використання інтерактивних методик у вихованні дає змогу змінювати ставлення дитини до самого виховного процесу, тому що саме тоді дитина стає співавтором виховної діяльності педагога.

Впровадження інтерактивних виховних технологій у свою діяльність повинно стосуватись також і соціальних педагогів. Адже це фахівці, які в організації своєї роботи надають пріоритет створенню здорового мікроклімату в колективі, гуманізації міжособистісних відносин, сприяють реалізації здібностей кожного учня, захисту його інтересів, організації дозвілля, включенню в соціальну корисну діяльність та інше. Ми знаємо, що створення умов для успішної соціалізації є одним з найголовніших завдань соціально-педагогічної діяльності, яка й передбачає ефективне перенесення знань у свідомість дитини та розвиток вміння успішного їх застосування у всіх сферах його життя.

Тому оптимізація цього процесу й ґрунтується на використанні виховних інновацій, що передбачають активну міжособистісну взаємодію учасників виховного процесу. Саме цією інновацією і буде використання інтерактивних виховних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Клочко О. О. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки дітей підліткового віку: автореф. дис.... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. Київ, 2016. 23 с.
2. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики. Суми: Сумський державний університет, 2019. 230 с.
3. Лаврецький Р.В., Лоза А.С. Етичні дилеми в соціальній роботі. *Young Scientist*. 2017. № 12 (52). С.81-86.
4. Лукашевич М. П., Семигіна Т. В. Соціальна робота: теорія і практика: Підручник. Київ: Каравела, 2015.
5. Лукашевич М. П., Семигіна Т. В. Соціологія соціальної роботи. *Психологія і суспільство*. 2014. № 1. С. 107-149.
6. Освітня програма «Соціальна педагогіка» з підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 231 «Соціальна робота». URL: http://smc.hnpu.edu.ua/files/osvitni_programy/proekt.pdf
7. Рудкевич Н. І. Методика соціально-педагогічної роботи: навчально-методичний посібник / Н. І. Рудкевич. Львів: Растр-7, 2021. 324 с.
8. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.
9. Семигіна Т.В. Он-лайн технології у практичній соціальній роботі // «Інтернет-освітанаука-2016», Десята міжнар. наук.-практ. конф. ІОН-2016, 11-14 жовтня, 2016: Зб. праць. Вінниця: ВНТУ, 2016. С. 119-121.
10. Семигіна Т.В. Сучасна соціальна робота: чи виправдане стирання меж? // *Перспективи розвитку соціальної педагогіки в Україні: Матеріали круглого столу (24 травня 2018 року, Київ) / за ред. О. В. Чуйко. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. С. 84-89.*
11. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

12. Соціальна і гуманітарна політика: підручник / В. П. Трощинський, В. А. Скуратівський, М. В. Кравченко та ін.; за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. Київ: Вид-во НАДУ, 2016. 792 с.

13. Соціальна робота: реалії та виклики часу: навчально-методичний посібник. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 219 с.

14. Тернопільська В. І., Бакуліна О. С. Актуальність питання соціальної політики в Україні. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. Вип. 1(24). С. 191-194.

15. Технології соціальної роботи і соціальної допомоги в умовах трансформаційного періоду: навчально-методичний посібник / за заг. ред. А. О. Полянничко, А. В. Кирилюк. Суми: ФОП Цьома, 2020. 336 с.

16. Технології соціально-педагогічної діяльності: навч. посіб. для студ. напряму підготовки “Соціальна педагогіка” / за заг. ред. Н. В. Заверико. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2014. 280 с.

17. Чусова О. М. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки: дис.... канд.. пед. наук: 13.00.05 / Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеса, 2017. 210 с.

18. Шпеник С. З. Підготовка соціальних працівників до роботи з дітьми групи ризику в США та Великій Британії: дис.... канд.. пед. наук: 13.00.04 / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2016. 234 с.

ДОДАКТИ

Інтерактивна акція

Пам'ятка для учнів: виконувати фізичні вправи (гімнастика, аеробіка, біг, їзда на велосипеді); займатися силовими видами спорту (бокс, боротьба); займатися фізичною працею; виливати злість на неживі об'єкти (побити подушку, диван, боксерську грушу, пошматувати газету); використовувати масаж, особливо верхньої частини спини, з метою зняття напруги; викричатися на самоті, не спрямовуючи свій гнів на об'єкт роздратування; обговорити ситуацію, яка викликає роздратування, з близькою людиною; висловити уявному об'єкту своє невдоволення; написати листа об'єкту роздратування, але не надсилати його; змінити вид діяльності, що допоможе відволіктися від проблеми; використовувати комунікативну техніку «Я»-повідомлення: висловлюючи співрозмовникові почуття щодо ситуації, яка вас дратує, викликати співчуття та бажання зрозуміти вас і не руйнувати стосунків.

Наприклад: «Я сповнений гніву, злий, розлючений, дуже сердитий, мене дратує ця ситуація, мені ніяково, дуже боляче»; використовувати асоціативне «Я»-повідомлення: злий, як тигр; – релаксація метод, за допомогою якого можна частково чи повністю позбутися фізичного або психологічного напруження; медитація занурення розумом у предмет, ідею, що 80 досягається шляхом зосередження на одному об'єкті й усунення всіх інших зовнішніх (звук, світло) та внутрішніх (фізичне, емоційне напруження) чинників.

Пам'ятка для вчителів

Правила роботи з агресивними дітьми:

1. Бути уважним до потреб дитини;
2. Демонструвати модель неагресивної поведінки;
3. Бути послідовним у покаранні дитини, карати за конкретні вчинки;
4. Покарання не повинні принижувати дитину;

5. Навчати прийнятних способів вираження гніву;
6. Давати дитині можливість виявляти гнів безпосередньо після фрустрації;
7. Розвивати здатність до емпатії;
8. Розширювати поведінковий репертуар дитини;
9. Відпрацьовувати навички регулювання конфліктних ситуацій;
10. Учити брати відповідальність на себе.

Прийоми, які можна використовувати під час роботи з агресивними дітьми:

1. Якщо агресія є усвідомленим, контрольованим актом з боку дитини, то для дорослого важливо не піддатися на таку маніпуляцію. При цьому доречно досить різко присікати агресивні дії або (якщо це не завдасть серйозної шкоди самій дитині та оточенню) ігнорувати їх.

2. Якщо агресія є виявом гніву, можливе використання різноманітних стратегій впливу: - навчати дітей контролювати свої емоції і способи регулювання негативних почуттів без шкоди для оточення (цю стратегію використовують, якщо агресія виявляється у прямій формі). Наприклад, треба вчити змінювати пряму агресію на непряму за допомогою предметів-замінників, позбуватися внутрішнього напруження через активні дії, заняття спортом, рухливі ігри, вияв символічної агресії; - розвивати в дитини вміння знижувати рівень емоційного напруження через фізичну релаксацію.

Поради вчителям по роботі з дітьми агресивної поведінки:

1. З агресивною дитиною не можна розмовляти на підвищених тонах — таким чином ви провокуєте посилення агресивних імпульсів. Послідовне використання спокійної, плавної мови дасть дитині змогу переключитися і почати слухати вас. При цьому особливо важливо визнати право дитини позбуватися своєї енергії різними способами, після чого вона почне

прислухатися, у вас з'явиться шанс допомогти їй опанувати конструктивні методи виходу агресивних імпульсів.

2. Деякі діти під впливом дорослих довгий час здатні стримувати свої агресивні імпульси навіть тоді, коли інші зачіпають їхню особистість («Битися недобре! Не зважай!»). Щоправда, ніхто не вчить не чути образ на свою адресу. Наслідок — час від часу в такої витриманої дитини відбувається сильний вилив емоцій. І якщо вона вже вдарить кривдника у такому стані, то не дивно, що це може призвести до його травмування.

3. Агресивні вияви можна знімати за допомогою спеціальних 82 вправ. Наприклад, навчити дитину зосереджувати увагу в момент імпульсу на своїх руках і навмисне стискати кулаки з максимальним напруженням. Гіпернапруження обов'язково зміниться релаксацією м'язів. І якщо агресія не минає, то принаймні стає керованою.

4. Добре допомагає агресивним дітям і психофізичне тренування. Навички виконання вправи «Левітація рук» дозволяють зменшити загальний рівень агресивності й навчитися керувати собою в кризових ситуаціях.

Пам'ятка для батьків

1. Поважати і розуміти потребу дитини в самостійності, створити умови для нормального розвитку її активності. Дозволити дитині бути в розумних межах незалежною.

2. Допомогти дитині перебороти ситуацію надмірного незадоволення, яка в багатьох випадках призводить до афективних реакцій. Якщо приступ люті викликаний заборonoю, то її не треба зразу відмінити. Поясніть дитині, що ви розумієте, чому вона так себе веде, але не відмінійте заборону, якщо вважаєте її розумною, справедливою, корисною.

3. Необхідно навчитися зменшувати інтенсивність і тривалість надмірного незадоволення дітей та обмежувати його наслідки.

4. Допомогти дитині в пошуку шляхів і способів подолання почуття ворожості.

5. Щоб допомогти дитині засвоїти поведінку, характерну для сім'ї, в якій він живе, батькам потрібно встановлювати для дитини межі дозволеного, котрі мають відповідати її віковим особливостям, почуттям у конкретній ситуації та залежати від міри її активності.

6. Насамкінець, основним фактором у запобіганні негативним проявам агресивності є оптимізація стосунків батьків і дітей. Чим стійкіша близькість між дитиною і батьками, тим їй легше перебороти свої ворожі відчуття.

7. Виховує все: люди, речі, явища, але на першому місці батьки й педагоги. Учити жити – це значить передавати із серця в серце моральні багатства. І передає ці багатства той, хто з колиски пестить дитину, хто дбайливою рукою підтримує її перший крок, хто веде її за руку першою стежинкою життя. Це мати, батько і вчитель.

8. У сімейному вихованні вирішальну роль відіграє моральнополітичне обличчя батьків. Могутньою виховною та облагороджуючою силою для дітей сім'я стає тільки тоді, коли батько і мати бачать високу мету свого життя, живуть в ім'я високих цілей, що збільшують їх в очах дитини.

9. Турбота батька і матері про здорову сім'ю.